

Л.А. Гаращук
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
доцент

Лексико-семантичні засоби вираження причин, що викликають почуття радості в англійській мові

Сучасна лінгвістика все частіше звертається до вивчення мовної репрезентації внутрішнього світу людини, зокрема її емоційної сфери. Людина є не тільки мислячою, але й глибоко емоційною істотою. Саме тому емоційність не може не залишити слід у мові, адже емоційні стани, зумовлюючи когнітивні процеси людини, безпосереднім чином втручаються в її номінативно-комунікативну діяльність.

Радість – це позитивна емоція, яку переживає мовна особистість у відповідь на активізацію конкретного компонента його фонових знань і яка має відображення в її концептуальній системі. Вивчення етносемантичних аспектів радості дозволяє стверджувати, що емоція радості це не почуття, яке не має концептуального змісту, а своєрідний континуум цінностей, які сформувалися в соціумі. У мовнорозумовій діяльності представників різних лінгвокультур радість виражається у вигляді структурованих пропозицій (вербалізованих ментальних аналогів ситуації переживання емоції), які об'єктивують аксіологічні складові національної свідомості.

У «Webster's New Encyclopedic Dictionary» емоція радості «joy» визначається як «1: a feeling of great pleasure or happiness that comes from success, good fortune, or a sense of well being; gladness 2. something that gives great pleasure or happiness». «Happiness» розглядається як «1. a) a state of well-being and contentment; joy b) a pleasurable satisfaction; 2. felicity, aptness».

Одним із найефективніших способів класифікації лексичного складу більшість лінгвістів справедливо вважає виділення у лексиці різних словесних груп і на підставі цього – представлення лексики у

вигляді системи [2 : 205]. Складність лексичної системи стала причиною створення багатьох її моделей. Визнаючи можливість побудови різних моделей лексичної системи, ми вважаємо, що вони можуть доповнювати одна одну, і це сприятиме адекватному відображенню об'єкта дослідження лексики [2 : 208].

Під лексико-семантичним полем (ЛСП) ми розуміємо складну лексичну мікросистему, яка поєднує слова за семантичним принципом і має специфічну польову структуру. Характерними рисами ЛСП є наявність центру та периферії, а також ієрархічний принцип побудови поля, згідно з яким ЛСП складається з мікрополів [2 :209].

Окрім важливих структурних властивостей, таких як взаємопов'язаність елементів, їх упорядкованість та ієрархічність, слід зазначити ряд властивостей, які виділяють ЛСП серед різних лінгвістичних систем. Ці властивості є наслідками системного характеру зв'язків між елементами поля та специфічності його структури. Найважливішими властивостями ЛСП можна назвати відсутність чітких меж, незамкненість і, відповідно, взаємозв'язок з іншими полями, здатність членів поля притягувати до себе інші елементи або бути притягнутими елементами інших груп (так звана атракція), наявність лакун, асиметричність побудови, автономність, самотійність у лексико-семантичній системі, специфічність у різних мовах [1: 53].

Для того щоб розпочати розгляд семантичних відносин між членами ЛСП “joy”, необхідно виділити його зі словникового складу. З цією метою ми використовуємо логіко-семантичний метод виділення поля як максимально зручний, економічний та доволі точний, оскільки опора на колективну інтуїцію авторів словників зменшує суб'єктивізм дослідника під час визначення поля.

Взявши за основу ідеографічний словник індикатор англійських слів, які позначають позитивну емоцію задоволення, радості, ми обрали слово “joy”. З нього можна легко виділити “загальне значення”, не марковане за стилістичними ознаками, воно не є терміном і відповідає вимогам, які ставляться до імені поля [5 :324].

Наступним кроком побудови ЛСП було виділення із тлумачних словників англійської мови методом суцільної вибірки слів, у тлумаченнях яких було присутнє слово “joy” та його словотворчі кореляти, встановлені за словником “Chambers 21th Century Dictionary” [7]. Критерієм поєднання слів у ЛСП “joy” слугувала наявність спільних компонентів значення.

Розглянемо семантичні зв'язки всередині мікрополя іменника на підставі словникових тлумачень значень конститuentів, поданих у словнику А. С. Hornby. Незважаючи на складність зв'язків, у досліджуваному полі можна виділити групи іменників, які мають тісніший семантичний зв'язок.

Передусім це група слів, які безпосередньо тлумачаться через слово “joy”: ecstasy, exultation, gladness, glee, rejoicing, triumph, transport, joyfulness, joyousness. Сюди також входить іменник jubilation, який тлумачиться через rejoicing. Спільний компонент happiness об'єднує іменники beatitude, bless, felicity, blessedness. У дефініції іменника rejoicing словник Hornby на перше місце ставить компонент happiness, а компонент joy – на друге. Проте в тлумаченнях цього слова іншими словниками присутні компоненти joy, joyful, але немає компонента happiness, що дало нам підставу включати rejoicing до групи joy. Цю групу іменників ми назвемо ядерною [4].

Інша група слів, яку можна виділити, об'єднується іменником pleasure: amusement, delight, enjoyment, gratification, satisfaction. І хоча в значення іменників delight, enjoyment, окрім слова pleasure, входять інші компоненти, в їхніх словникових тлумаченнях іменник pleasure стоїть на першому місці, що вказує на домінуючу роль цього компонента в їхніх значеннях. До цієї ж групи ми віднесли іменники delectation, comfort, content, rapture, fruition, оскільки delectation трактується через enjoyment; content – через satisfied, rapture – через delight [5].

Ще одну групу, але менш однорідну, складають слова animation, cheerfulness, exhilaration, festivity, fun, gaiety, hilarity, jocundity, jollity, joviality, lightheartedness, liveliness, mirth, vivacity. На чолі цієї групи можна поставити іменник merriment. Компонент merriment (merry)

входить до складу значень більшості перелічених слів. Решта слів, які належать до цієї групи, пов'язані з *merriment* опосередковано, оскільки тлумачаться у словниках через його синоніми [5].

Отже у кожній з виділених нами груп слова групуються за семантичним принципом навколо центрального слова, яке входить у тлумачення більшості слів цієї групи як компонент значення. З рештою слів воно пов'язане через свої синоніми. Такі слова розташовані на периферії групи.

Зв'язки між групами визначаються семантичними зв'язками членів груп, а особливо їхніх центрів. Групи *happiness* і *pleasure* дуже близькі до ядерної групи “joy”: їхні центральні слова є синонімами імені поля. Групу *merriment* можна вважати периферійною, вона пов'язана з ядерною групою через значення окремих конститuentів.

Оскільки денотативна частина значення спільнокореневих дієслів та прикметників збігається з денотативною частиною значення іменників, то, відповідно, семантичні зв'язки між ними повинні збігатися з відношеннями іменників всередині поля. Таким чином, вбачається можливим об'єднання цих дієслів та прикметників у групи за принципом поєднання в аналогічні групи іменників.

Сфера позитивних емоцій розкривається в англійській мові через значення слів, які належать до різних частин мови. Ця сфера людської психіки була по-різному осмислена в процесі пізнання і в мові представлена різними способами у вигляді характеризуючих їх словесних знаків. Іменники, які належать до предметних знаків, відображають це явище об'єктивної дійсності як субстанцію.

Відображення емоцій через дієслова та прикметники відбувається у дещо інший спосіб. Дамо стисло характеристику дієслівного та ад'єктивного фрагментів досліджуваного ЛСП [4].

Дієслово має категоріальне значення динамічної ознаки тобто за допомогою дієслівних лексем людина закріплює в мові розуміння позитивної емоції як процесу – ознаки, яка відбувається протягом певного часу. Всі досліджувані слова означають або емоційний стан людини – конкретну позитивну емоцію, або вплив на психіку людини з метою викликати у неї цю емоцію. Дієслова емоційного стану є

дієсловами суб'єктивної спрямованості і містять у своїй семантиці компоненти, які відображають саме ту емоцію, яку переживає людина. Щодо дієслів, які позначають психічний вплив на людину, то будучи орієнтованими на сфери як суб'єкта, так і об'єкта, вони включають у своє значення компоненти, які відображають викликану емоцію. Таким чином своєрідність семантики кожного члена поля визначається складом дієслівних та субстанціональних сем, а також орієнтацію на сферу суб'єкта та/або об'єкта.

Дієслова об'єднуються у групи за принципом викликаної або пережитої емоції. Саме характер емоції, який відображається у семантиці дієслова у вигляді певної субстанціональної семи, дозволяє об'єднати дієслова в одну групу. Субстанціональна частина значення дієслова, яка відображає емоцію, що переживається або викликається, буде збігатися за логіко-семантичним змістом зі значенням іменника-корелята. З цієї причини парадигматичні відносини членів певного мікрополя, які визначаються субстанціональною частиною дієслівного значення, збігаються із співвідношеннями у відповідних групах іменників. [3:55]

Щодо мовного відображення позитивних емоцій за допомогою прикметників, у яких відтворена така розумова категорія, як статистична ознака, то вони номінують емоції задоволення, радості, веселощів, осмислених людиною як ознака, властивість субстанції, в нашому випадку людини.

Аналіз прикметників досліджуваного ЛСП показав, що вони можуть вказувати на переживання позитивної емоції. За характером пережитої емоції можна поділити всі прикметники поля на групи, аналогічні групам іменників та дієслів. При цьому більшість прикметників групи "joyful", а також "happy", "merry" вказують на переживання та відчуття радості, а прикметники групи "pleasurable" вказують на каузацію позитивної емоції.

Отже, пізнання людиною такої сфери психічної діяльності, як позитивні емоції, передається в мові у вигляді номінативних та ад'єктивних слів, які відображають різне осмислення цього явища.

Іменники, дієслова та прикметники досліджуваного ЛСП мають різні спільнокатегоріальні значення, оскільки позитивна емоція відтворена в них або як субстанціональна, або як процесуальна, або як категорія ознаки. Проте, оскільки всі ці слова номінують одну екстралінгвістичну сферу, їх індивідуальне лексичне значення подібне і складає той інваріант, на базі якого досліджувані лексеми утворюють мікросистему певної структури.

Оскільки всі члени поля, які мають різну категоріальну семантику, також пов'язані між собою системними зв'язками, модель ЛСП “joy” можна представити у вигляді багаторівневої структури, елементи якої розташовані по горизонталі та вертикалі.

По горизонталі будуть розташовані парадигматичні групи всередині мікрополя слів однієї частини мови, об'єднані як за своїм денотативним, так і за категоріальним значенням. По вертикалі будуть мікрополя слів, які матимуть лише спільну денотативну частину значення, а категоріальне значення відрізнятиметься.

Слова, які належать до різних частин мови зі спільною семантикою, поєднуються семантичними, словотворчими, етимологічними, структурними зв'язками і утворюють ланцюжки спільнокорених слів, пов'язуючи, таким чином, три розглянутих мікрополя у спільну структуру. Об'єднання груп за цим принципом, наприклад joy – joyful – to enjoy, також можна назвати мікрополем.

Слід зазначити, що внутрішньомовні системні зв'язки не завжди чітко відповідають логічним схемам, які, в свою чергу, відображають зв'язки та відносини реальних явищ та предметів. Унаслідок цього зв'язки між членами підгруп всередині поля (мікрополя) не мають регулярного жорсткого характеру. кількість номінативних, дієслівних та ад'єктивних членів поля не збігається, не всі вони вступають в аналогічні смислові зв'язки, ціла низка лексем не має корелятивів. Так утворюється лакуна, тобто відсутність певної ділянки у ланцюжку іменник – дієслово – прикметник. Можна припустити, що заповнення лакун відбуватиметься на синтагматичному рівні. Зазначимо, що у понятті “позитивна емоція”, відтвореному в мові здебільшого іменниками та прикметниками, частіше спостерігається відсутність

дієслівної ланки, наприклад, у ланцюжках glee – gleeful, mirthmirthful, festivity - festive тощо.

Отже, лексичні одиниці сучасної англійської мови, які виражають позитивну емоцію радості, утворюють мікросистему польового типу. Структура цієї системи має складний багаторівневий характер. Однак потрібно пам'ятати, що відношення слів, які позначають позитивні емоції, є такими ж складними, як і екстралінгвістична сфера, яку вони виражають у мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Колшанский Г. В. Паралингвистика. – М.: Наука, 1974. – 80 с.
2. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика: Введение / Пер. с англ. В.В. Морозова и И.Б. Шатуновского / Под общ. ред. И.Б.Шатуновского. М.– Языки славянской культуры, 2003. – 400 с.
3. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1987. – 188 с.
4. Шаховский В. И. Эмотивная семантика слова как коммуникативная сущность / В. И. Шаховский // Коммуникативные аспекты значения. – Волгоград : Волгоград. гос. пед. ун-т, 1990.
5. Chambers 21st Century Dictionary_Режим доступу:
www.chambers.co.uk/dictionaries/the-chambers.
6. Hornby A. C. Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English. Oxford University Press, 1987.
7. Ronald E. Riggio. Applications of Nonverbal Communication [Text] / Ronald E. Riggio, Robert S. Feldman. – Mahwah ; New Jersey ; London : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2005. – 310 p.